

DE LOGISCHE OPKOMST VAN CHINA ALS WERELDMACHT

Wat is de gedachte achter China's buitenlandbeleid? Welke daden gaan schuil achter de grote woorden van president Xi Jinping, en in hoeverre is buitenlandse expansie noodzakelijk wanneer je kijkt naar de interne dynamieken van het land? AGORA ging met twee experts in gesprek over Chinees kapitalisme, nationalisme, defensie en de grote legitimiteitskwesties: (ruimtelijke) ongelijkheid en milieu.

Prof. Dr. Jonathan Holslag is werkzaam als docent internationale betrekkingen aan de Vrije Universiteit van Brussel. Holslag staat bekend als China-kenner en schreef hier reeds meerdere artikelen en boeken over (zie www.jonathanholslag.be voor een overzicht)

Prof. Dr. Chris Kesteloot is hoogleraar in de Geografie aan de KU Leuven. Als promotor is hij betrokken geweest bij meerdere onderzoeksprojecten over ruimtelijke veranderingsprocessen in zowel Chinese steden als op het platteland.

“Oorlog met China wordt onvermijdelijk,” schreef Jonathan Holslag in zijn opiniestuk in De Morgen op 5 april 2017. Hij is professor internationale betrekkingen aan de Vrije Universiteit Brussel en vraagt zich regelmatig af in hoeverre China's groei tot grootmacht conflictloos kan verlopen. In dit artikel proberen we de internationale expansiedrift van China beter te begrijpen door deze te koppelen aan de interne problematieken die het land vandaag de dag parten spelen. Voor een gesprek paarde AGORA Magazine Jonathan Holslag met Chris Kesteloot, professor geografie aan de Katholieke Universiteit Leuven. Vanuit een generalistische politiek-economische benadering ligt zijn interesse vooral bij de techniek van de geplande economie en de verschillende kansen, alsook problemen ervan.

Hoewel het communisme in symbolisch opzicht nog altijd duidelijk aanwezig is, is het voor beide professoren duidelijk dat China anno 2017 een kapitalistisch land is. “Wanneer de meerderheid van de bevolking voor zijn toegang tot bestaansmiddelen afhankelijk van de arbeidsmarkt en het kopen van arbeidscapaciteit door werkgevers de bron is van winst, dan zitten we zeer zeker in een kapitalistische maatschappij,” zegt Kesteloot. “Het eigenaardige

is dat het eenpartijstelsel en de politiek in bredere zin tenminste binnen China zelf een disproportioneel grotere greep heeft op de economie, in vergelijking met Europese landen.” “Kapitalisme onder een sterke staat,” vult Holslag aan, “een beetje zoals de proto-kapitalistische landen in de negentiende eeuw.” Volgens hem volgt China in dat opzicht een heel typisch ontwikkelingstraject waarbij een economie, weliswaar geleid door een autoritair regime, evolueert van protectionisme – de bescherming van infant industries – naar het openbreken van markten in het buitenland. “Ik vind China eigenlijk een heel normaal land,” zegt hij. “Als je kijkt naar het gangbare ontwikkelingstraject van industriële mogendheden in de voorbije eeuwen, is China datzelfde pad aan het bewandelen. Zo zijn ze momenteel bijvoorbeeld enorme kredieten aan het uitschrijven aan landen die niet kredietwaardig zijn, iets wat de westerse wereld tien jaar geleden de das heeft omgedaan. De Duitsers hebben dit in het verleden ook gedaan ten aanzien van het Ottomaanse Rijk, en de Amerikanen onder Roosevelt in de richting van vele Latijns-Amerikaanse staten. Je weet op voorhand dat daar problemen van gaan komen. Dan is de vraag hoe ze daarmee omgaan: wordt dat de nieuwe kanonbootpolitiek (het

met militaire middelen afgedwongen diplomatiek overleg, red.) of schrijven ze die schulden op de duur af?"

"Daar waar we zouden kunnen onderstellen dat ze leren uit de geschiedenis, zien we dat China eigenlijk veel van dezelfde fouten maakt, zowel in buitenlands als in binnenlands beleid. Net zoals bij andere proto-kapitalistische landen zien we in China een overschot aan kapitaal en een overschot aan industriële capaciteit. Dat laatste beschreef historicus J. A. Hobson als de *taproot of imperialism*, het begin van het imperialisme. Deze overcapaciteit begint een Chinese vorm van opendeurpolitiek aan te drijven, geruggesteund door dat overschot aan kapitaal. Die dynamieken lagen ook aan de grondslag van het westerse liberalisme en later het neoliberalisme, en worden nu schijnbaar zonder weerstand gevolgd door de Chinezen."

Ik vind China eigenlijk een heel normaal land

Defensie en Chinees nationalisme

AGORA: "We zien dat China zich meer en meer gaat mengen in geopolitieke conflicten, zoals de situatie rond de betwiste eilanden in de Zuid-Chinese Zee, wat hen ook weer meer doet investeren in het militaire apparaat. In hoeverre hangt dit samen met het opkomende, en van bovenaf gestimuleerde, nationalisme in het land?"

Holslag: "De krachtpatserij in de Zuid-Chinese Zee is deels het gevolg van nationalisme, maar vooral ook van het feit dat de Amerikanen daar zo dicht op de Chinezen zitten. De geschiedenis toont ons dat het heel begrijpelijk is dat de Chinezen er aanspraak op maken. Net zoals het voor mij overigens wel begrijpelijk is voor de Amerikanen om daar te zijn, als je naar de Amerikaanse geschiedenis kijkt. Wie de macht krijgt, gebruikt die. De Amerikanen hadden dat voordeel in de voorbije eeuw, zeker na de Tweede Wereldoorlog. Nu is dat een beetje aan het kantelen en worden de Chinezen wat enthousiaster in het bouwen van al die faciliteiten op die eilanden. Daar worden de Amerikanen logischerwijze nerveus van. Dit is in wezen een heel traditioneel veiligheidsdilemma, zoals we die ook doorheen de hele geschiedenis hebben zien opduiken. De kans dat daar een gewapend conflict van komt, is heel groot. Wat je echter niet mag doen, is dat reduceren tot Chinees nationalisme."

AGORA: "Is het niet zo dat onder de nieuwe president Xi Jinping het nationalisme in China op grote schaal wordt aangewakkerd?"

Kesteloot: "Ik weet niet hoe sterk het nationalisme op niveau van de volledige Chinese Volksrepubliek is. Vergeet niet dat het land nog steeds een enorme interne diversiteit kent. Er zijn zo'n 55 etnische minderheden die allen aan de periferie van China zitten. De Han-Chinezen (de meerderheid, red.) zitten vooral in de oostelijke provincies, maar daarbuiten is er een mozaïek van minderheden die soms over grote territoria verspreid zitten. Zo heb je de Mongolen in het noorden en de islamitische Oeigoeren in het westen, en de Tibetanen in het zuidwesten, die niet met zoveel zijn maar wel een groot gebied bestrijken. Ik heb ook de indruk dat er veel sterkere banden bestaan op niveau van de provincies, eerder dan op nationaal niveau. Ook na de massale migratiebewegingen richting de stad zie je in veel steden enclaves op basis van geografische of etnische afkomst tot stand komen."

Holslag: "Ik treed je analyse bij. De belangrijkste politieke eenheid in China is de provincie en eigenlijk zelfs nog een schaalniveau lager, het district. De meest populaire restaurants in de hoofdstad zijn de provincierestaurants, er is daar een heel sterk gemeenschapsgevoel rond."

"Ik denk dat je in China veel -ismes hebt, zoals overall, en niet enkel nationalisme" zegt Holslag. "Overall in de wereld is het nationalisme aan het terugkomen. Dat heeft direct te maken met het feit dat de mondialisering niet heeft geleid tot wat het beloofde af te zetten aan baten."

Kesteloot vult aan: "Er is in China momenteel een groot probleem van overaccumulatie. Het land moet op zoek naar plekken waar geïnvesteerd kan worden en waar iets uit investeringen kan worden gehaald. De toenemende defensie-uitgaven in China hebben hier ook mee te maken: de wapenindustrie opent namelijk een niche waar geen einde aan komt, en waarmee je dus tegemoet komt aan een eindeloze vraag. Als je het volk kan wijsmaken dat de natie sterk moet blijven tegen buitenlandse dreiging, kan je daarin blijven investeren. Het is echter in essentie onproductief en bovendien gevaarlijk, aangezien een leger niets produceert, maar enkel 'verdient' als het in actie treedt."

Holslag: "Ik zal je meteen een voorbeeld geven om dat bij te treden. Heel veel scheepswerven zitten inderdaad met een gigantische overcapaciteit. Er zijn inmiddels genoeg container- en bulkschepen. Die capaciteit wordt echter actief gehouden door 156 kustwachtschepen te bouwen, met elk een gemiddeld tonnage van 3000 ton. Dat is ook de reden waarom ze nu de bouw van vliegdekschepen aan het versnellen zijn. Vliegdekschepen hebben een bepaalde militaire rol, maar nucleaire onderzeeërs zijn in dat opzicht eigenlijk veel interessanter. In die vliegdekschepen kruipt echter enorm veel duur, Chinees staal. Voor een stuk is het militair-industrieel complex dus zijn eigen vraag aan het creëren, in combinatie met het onveiligheidsgevoel dat jegens de Verenigde Staten bestaat. Heel veel bedrijven in spits technologie, zoals bijvoorbeeld de ontwikkeling van sensoren, verdienen nu meer geld op de defensiesector dan met bijvoorbeeld export. Er wordt in China minder geïnvesteerd in manschappen, maar des te meer in technologie, en dat levert op termijn echt wel op."

Overaccumulatie leidt tot 'noodgedwongen' militaire ontwikkeling

Ruimtelijke ongelijkheid

AGORA: "Ondanks al dit spierballenvertoon naar de buitenwereld toe, zijn er binnen het land nog genoeg problemen waar de overheid momenteel mee worstelt. Een moeilijk te negeren probleem, dat in dit nummer in meerdere artikelen ter sprake komt, is de ruimtelijke ongelijkheid en de enorme verschillen die nog altijd bestaan tussen de bloeiende kustprovincies en het relatief achtergestelde binnenland. Hoe is dit zo ontstaan, wat zijn de gevolgen en hoe druk maakt de Partij zich hier feitelijk om?"

Kesteloot: "De basis van de ongelijkheid werd reeds in de pre-socialistische periode gelegd, waarbij kuststeden zich ontwikkelden onder buitenlandse koloniale invloeden en het binnenland onaangeroerd bleef. Daarbovenop heeft de socialistische ontwikkelingsstrategie, waarin vooral wordt gefocust op industriële verstedelijking, een sterke tegenstelling tussen stad en platteland tot stand gebracht. Het hukou-systeem (zie artikel Leo van Grunsven in dit nummer, red.), theoretisch gezien een noodzakelijk element in een planeconomie, zorgt tot op de dag van vandaag nog altijd voor een scherpe afscheiding tussen stad en platteland, waarbij stedelingen veel meer toegang hebben tot collectieve consumptiegoederen. Het platteland, waar veel bedrijven recentelijk zijn opgeschaald en gecollectiviseerd, is al heel lang een haast onuitputtelijk arbeidsreservoir van mensen die door hun hukou gebonden blijven aan het platteland en zo de status blijven behouden van arme boer. Hun vaak uitzichtloze

situatie dwingt velen van hen om vroeg of laat, onder vaak slechte arbeidsomstandigheden, te gaan werken in een stedelijke fabriek. Deze situatie is eigenlijk de motor van de economische groei geweest in China vanaf de jaren '90.

“Behalve de ruraal-urbane tegenstelling, neemt ook de inter- en intra-urbane ongelijkheid toe. Behalve in het militaire apparaat wordt ook overgeïnvesteed in de vastgoedsector, waardoor er een zeepeconomie ontstaat. Het ene been van dat verhaal is het begin van de opendeurpolitiek eind jaren '70, waarbij Speciale Economische Zones (SEZ) stap voor stap verzezen langs de kust. Inmiddels heeft iedere stad in China nu het recht een SEZ op te bouwen, en op die manier zichzelf aan te prijzen om externe investeringen naar zich toe te trekken. Het tweede element is de centralistische fiscale hervorming van 1994, waarbij lokale overheden heel veel toegang tot financiële middelen verloren ten opzichte van vroeger. Om zelfbedruipend te zijn, moeten ze zich dus des te sterker verkopen om investeringen naar zich toe te trekken, wat een complete geografische concurrentie ontkent binnen China (zie ook AGORA 2013-4; 'Imago', red.). Het resultaat daarvan is de bouw van imposante infrastructuur om aantrekkelijk te zijn, terwijl iedere stad ook gaat proberen zijn financiële kas te vullen door plattelandsground aan de rand van de stad om te vormen tot bouwgrond, waardoor steden kunnen uitbreiden en lokale overheden geld kunnen verdienen. Geleidelijk aan zie je echter dat die speculatieve woontorens hoe langer hoe minder doorverkocht kunnen worden en leeg blijven staan, wat leidt tot het ontstaan van de beruchte spooksteden.”

Veel mensen zijn de drukke en vervuilde steden kotsbeu

Holslag: “De toenemende ongelijkheid is sowieso dé grote legitimiteitskwesitie voor de Communistische Partij, naast het milieu, en ze falen er vooralsnog in om dat aan te pakken. De kloof tussen de kustprovincies en het hinterland blijft groeien, ondanks de Go West-politiek die door Jiang (president van China tussen 1993-2003, red.) al in beweging is gezet en nooit helemaal uit beeld is verdwenen. Waar Mao Zhedong in zijn tijd al pleitte voor minder ontwikkeling langs de kust, aangezien China daar het meest

‘Op het platteland en in de binnenlanden leven veel Chinezen nog altijd een eenvoudig en soms armzalig bestaan’ (Foto: Jorn Koelemay)

kwetsbaar was voor de ‘kapitalistische’ Amerikanen en Japanners, kiest men er uit strategische overwegingen nog altijd voor om het westen economisch te ontwikkelen en te ontsluiten. Toch klopt het wel dat veel mensen in dat gebied in een lastig parket zitten. Op dit moment kent China eigenlijk twee heel tegenstrijdige patronen. Eerst en vooral is het voor migrantarbeiders niet meer zo evident als vroeger om in de kustprovincies goed werk te vinden, aangezien door gestegen productiviteit de nood aan fysieke arbeidskrachten is stilgevallen. Anderzijds zie je ook dat heel veel rijke stedelingen de vervuilde en drukke steden kotsbeu zijn en er weg willen.”

“Ook de werkende klasse is de stad vaak moe. Op basis van mijn ervaring en gesprekken die ik heb gevoerd met migrantenarbeiders, ondernemers en Chinese jongeren, merk ik dat velen de grootstad willen verlaten wanneer ze er enigszins de economische opportuniteiten voor hebben. Het is heel duur leven in de Chinese kuststeden. Als je niet bovenaan zit, is je levenskwaliteit slecht. Psychisch begint dat ook te wegen op de Chinezen. Dat voel ik ook bij de studenten (zie interview met Chinese doctoraatsstudenten in dit nummer, red.), er is enorm veel druk en vereenzaming, ondanks het feit dat ze allemaal samenzitten. Dat leidt tot psychologische problemen, burn-outs en zelfmoorden in die kuststeden. Dit leidt in zekere mate tot meer instabiliteit en onrust onder de bevolking, al is het voor hen niet altijd makkelijk om dit massaal te uiten. Wel zie je nieuwe vormen van verstedelijking, vooral suburbanisatie van de rijkere klasse, hetgeen een beetje lijkt op die rotzooiverkavelingen zoals we ze in Vlaanderen kennen. Ik ben vooral benieuwd welke impact deze trend zal gaan hebben op de schaal van de verstedelijking en ruimtelijke ordening in de nabije toekomst.”

Milieu en duurzaamheid

Holslag: “Er wordt wel heel hard nagedacht over het verbeteren van de leefbaarheid in de steden, en alle ecologische uitdagingen die daarbij komen kijken. Terwijl het platteland het financieel moeilijk heeft, kampen veel steden met dreigende tekorten aan water, grondstoffen, etc. Ze botsen op een grens. Als je ziet dat ze in Beijing en Hebei in de historische grondwatervoorraden aan het boren zijn... dat botst op zijn limieten.”

Kesteloot: “Modellen rond klimaatverandering tonen ook aan dat Noord-China, wat nu al een droogtegebied is, nog droger zal worden. Vandaar het grootschalige plan, waar de Drieklovendam deel van uitmaakt, om het waterrijke Zuid-China aan te spreken om Noord-China van water te voorzien (het *South-North Water Transfer Project*, red.). Dat is een gigantische onderneming.”

Holslag: “Die bezorgdheid over milieu in het algemeen is heel oprecht. Chinezen worden boos omwille van de luchtverontreiniging, slecht water, chemische vervuiling en dat soort dingen in veel gebieden van China. Men wil dat echt wel aanpakken, en dat doen ze ook wel. Er wordt gewerkt aan schonere energie, aan afvalwaterzuivering en dergelijke meer. De overheid is zich ervan bewust dat wanneer je die bezorgdheid niet aanpakt, de stabiliteit in het gedrang komt. Aan de andere kant heb je daar ook weer een economische opportuniteit. China ziet de uitdaging als een kans om te leiden in nieuwe, schone technologieën, en die dan wereldwijd te gaan vermarkten. Anderzijds moeten we ook erkennen dat ze een steeds groter stuk van het probleem, zoals wij dat overigens ook hebben gedaan, aan het externaliseren zijn. Hoogovens zullen in de toekomst nog meer in nog armere landen in Zuidoost-Azië geplaatst worden. De sterk vervuulende textielververijen worden nu bijvoorbeeld ook in Laos en Cambodja gezet. Bovendien is China genoodzaakt om elders agrarische grondstoffen te produceren en in te voeren om aan de stedelijke vraag naar voedsel te kunnen blijven voldoen.”

Mercantilistische revanche

AGORA: “Xi Jinping is eerder dit jaar stevig op de bres gesprongen voor het naleven van het Klimaatakkoord van Parijs, in tegenstelling tot sommige andere wereldleiders. Ergens is het bijna

ironisch dat China enerzijds die mondiale vrijhandel wil stimuleren en faciliteren, onder meer via de One Belt One Road (OBOR)-politiek, en dat anderzijds aan de andere kant van de wereld Trump veel meer de protectionistische kaart trekt en klimaatverandering zo goed als ontkent. Is dat niet een beetje een paradox?”

Holslag: “Eigenlijk zijn dat twee gezichten van overheidsinterventie. Trump gaat naar een protectionistische overheidsinterventie, China gaat naar een meer offensieve overheidsinterventie. De twee zijn even problematisch. Uiteindelijk gaat China nu voor een stukje doen wat de Amerikanen de voorbije eeuw hebben gedaan. De VS, op hun beurt, gaan minder concurreren en zullen doen wat China de voorbije vijftig jaar heeft gedaan. Nogal zwart-wit uitgedrukt, maar daar komt het in grote lijnen op neer.”

Kesteloot: “Als je die OBOR-plannen aanschouwt, een verbinding van de twee uiteinden van het Euraziatische continent met interessante vertakkingen richting Afrika als een basis voor grondstoffen en voedsel, dan lijkt dat zeer sterk op de kolonisatiestrategie van de Portugezen in de vijftiende en zestiende eeuw. In tegenstelling tot de Spanjaarden namen zij geen territoria in, maar beperkten ze zich grotendeels tot het creëren van havenposten, zoals de Chinezen nu bijvoorbeeld de Griekse haven van Piraeus opkopen om te kunnen handelen met de lokale economie. Het is als het ware bijna een soort mercantilistische revanche van de Chinezen ten opzichte van wat er vijf eeuwen geleden gebeurd is.”

Holslag: “Heel interessant is ook de vergelijking met de Feniciërs en de Grieken in de kolonisatie voor de Klassieke Oudheid. Waar de Feniciërs eerder dat Portugese model volgden, trokken de Grieken overal land naar zich toe. Doorheen de geschiedenis zie je dat verschil vaak terugkomen.”

Noodzakelijke Nieuwe Zijderoute

AGORA: “Hoe verhoudt het OBOR-beleid zich tot wat China al twintig jaar in Afrika doet? Zit daar dezelfde strategie achter, eenzelfde manier van inmenging? Of spelen de huidige binnenlandse ontwikkelingen die we zojuist besproken hebben hierin een veel grotere rol?”

Holslag: “OBOR is een beetje de kroon op het werk. Er zijn wat dat betreft een aantal betrachtingen. Een eerste betrachting is en blijft het veiligstellen van grondstoffen, om twee redenen: omdat er in China nood aan is en die nood groot zal blijven, maar ook vanwege de strategische component. Via Nationale Olie Corporaties (NOC's) wil China de mondiale grondstoffenmarkt kunnen beïnvloeden. Een onderdeel van OBOR dat ik buitengewoon fascinerend vind, is de ambitie om zoals de USGS (United States Geological Survey) voor de hele Zijderoute te gaan karteren wat er in de ondergrond zit.”

“Een tweede doel is de exportpromotie van goederen als gevolg van de overcapaciteit. De helft van wat er in de maakindustrie wordt geproduceerd, wordt uitgevoerd. Toegang tot die afzetmarkten blijft dus heel belangrijk. Hetzelfde geldt voor de uitvoer van diensten. Heel veel van de infrastructuur in China is nu ontwikkeld, met als gevolg dat veel bouwbedrijven zonder werk vallen. OBOR

zorgt voor werk voor Chinese spoorwegbouwers, alsook de export van Chinees staal. Het is echt intrigerend. Op een gegeven moment botste ik op een document waarin tot op de ton nauwkeurig was berekend hoeveel spoorrails zouden kunnen worden uitgevoerd als een aantal grote contracten werden binnengehaald. Ook het benodigde koper voor de bovenleidingen was daar in opgenomen.”

“Een derde belangrijke component is wat men noemt verticaal geïntegreerde Chinese productieketens. Door mondialisering zijn deze productieketens complexer geworden, maar ze worden voornamelijk gedomineerd door westerse bedrijven, en in mindere mate Japan en Zuid-Korea. China wil nu eigen productieketens, van mijnbouw tot logistiek, dus de bulk- en containerschepen, de havens, de manufacturing, en downstream ook alles wat met retail en marketing te maken heeft. In dat opzicht is het dan ook weer heel interessant om de visie te lezen achter bedrijven als Ali Baba, waarin je dat ook terugziet. Toch is een dergelijke ‘spoorwegdiplomatie’, zoals eerder al gezegd, allesbehalve nieuw wanneer je naar de geschiedenis kijkt. In dat opzicht is China voor mij een normaal opkomend land, het is enkel een beetje groter dan wat we in vorige cycli van opkomende machten gezien hebben.”

Literatuurselectie

Holslag, J. (2017) “Oorlog met China wordt onvermijdelijk”. De Morgen. 5 april 2017. <https://www.demorgen.be/opinie/oorlog-met-china-wordt-onvermijdelijk-ba5609d2/>

Nicolas Dewulf (nicolasdewulf@gmail.com) is werkzaam als studiemedewerker bij Groen en als klimaatcoach bij de Dienst Klimaatverandering van de Belgische Federale Dienst Leefmilieu en is redacteur bij AGORA.

Jorn Koelemaj (Jorn.Koelemaj@UGent.be) is als academisch assistent en PhD-student verbonden aan de Universiteit Gent en maakt onderdeel uit van de hoofdredactie van AGORA.